

Edward Szędziolorz

PRZEGLĄD BADAŃ NAD ROSYJSKĄ INTONACJĄ ZDANIOWĄ PROWADZONYCH POZA GRANICAMI ZWIĄZKU RADZIECKIEGO

L iteratura językoznawcza i metodyczna poszczycić się może dość dużą liczbą prac poświęconych intonacji zdaniowej języka rosyjskiego. Próby ustalenia adekwatnego lingwistycznie opisu intonacji rosyjskiej podejmują głównie, co zrozumiałe, badacze radzieccy¹. Poza granicami Związku Radzieckiego przeprowadzono do tej pory nadzwyczaj mało badań nad interesującym nas zjawiskiem. Dotyczą one najczęściej wybranych problemów intonacji, zaś rezultaty badań niejednokrotnie są sprzeczne. Niniejszy artykuł stanowi przegląd ciekawszych z nich, ogłoszonych drukiem poza granicami Związku Radzieckiego w okresie powojennym do roku 1970 włącznie.

W roku 1953 M. Braun² opublikował rezultaty instrumentalno-fonetycznych badań nad wysokością podstawowego tonu mowy w języku rosyjskim. Melodię mowy przedstawił autor w postaci krzywych parabolicznych. Wśród owych linii melodycznych — zdaniem Brauna — doszukać się można pewnych modeli. Zmiana melodii mowy w języku rosyjskim łączy się ściśle z semantycznym członowaniem wypowiedzeń i służy albo do wyodrębnienia poszczególnych członów wypowiedzenia, albo do ich połączenia w jedną semantyczną całość.

Pełniejsze rezultaty badań nad przebiegami melodycznymi w języku rosyjskim zawarł w artykule *Melodie ruské a české věty* (1954) czeski językoznawca M. Romportl³. Autor zaznacza, że bardziej interesuje go użycie w mowie określonych typów melodii niż badanie statusu poszczególnych przebiegów melodycznych.

¹ Zob. E. Szędziolorz: *Pojęcie intonacji zdaniowej w językoznawstwie rosyjskim i radzieckim*. „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, Kraków 1973, z. 49, *Prace rusycystyczne IV*.

² M. Braun: *Beobachtungen zur russischen Sprachmelodie* [w:] *Münchener Beiträge zur Slavenkunde. Festgabe für Paul Diels*, München 1953.

³ M. Romportl: *Melodie ruské a české věty*, „Sovětská jazykověda”, r. IV, 1954, č. 3.

Melodia mowy w języku rosyjskim — twierdzi Romportl — pełni trzy funkcje: służy 1) do emocjonalnego zabarwienia wypowiedzi lub jej emocjonalnej neutralizacji, 2) do rozróżniania zdań pytajnych od oznajmujących, 3) do różnicowania członów nie kończących i kończących wypowiedzenie⁴. Relewantne zmiany melodyczne mają miejsce głównie w takcie kończącym zdanie (závěrečný takt věty), a zwłaszcza w tej jego części, która zaczyna się od sylaby akcentowanej. Przebiegi melodyczne w taktach nie kończących zdania są nierelewantne. Dotyczy to zarówno mowy neutralnej, jak i zabarwionej emocjonalnie.

Romportl sądzi, że podstawową formą całego rosyjskiego systemu melodycznego jest melodia opadająca (melodie klesavá). Z taką właśnie melodią wypowiedzane są zdania oznajmujące oraz zdania pytajne ze słowami pytajnymi lub partykułą *ли*. Jedynie w przypadku emocjonalnego zabarwienia wypowiedzi melodia opadająca zastępowana bywa melodią łagodnie wznoszącą się (melodie mírně stoupavá)⁵.

Bogorodicki⁶, Pieszkowski⁷ i in. utrzymywali, że melodia wznosząca się jest charakterystyczna również dla końcowych członów zdań pytajnych bez słów pytajnych. Romportl nie zgadza się w pełni z tym twierdzeniem. Sądzi mianowicie, że bywa tak wyłącznie w przypadku emocjonalnego zabarwienia pytania. Natomiast neutralny, typowy przebieg melodyczny w zdaniach pytajnych bez słów pytajnych jest następujący: sylaba, na którą pada akcent zdaniowy, wymawiana jest tonem wysokim, zaś sylaby poakcentowe — tonem niskim⁸. Warto nadmienić, iż powyższa konstatacja Romportla została w całej rozciągłości potwierdzona przez współczesnych badaczy radzieckich.

Na uwagę zasługują dwie prace węgierskiego językoznawcy M. Pétera. Artykuł *Мелодика вопросительного предложения в русском языке* (1955)⁹ poświęcony został rewizji znanego prawa zamiany Pieszkowskiego¹⁰. Badając eksperymentalnie różnego rodzaju zdania pytajne (bez słowa pytajnego, ze słowem pytajnym, ze spójnikiem *или*, z partykułą *ли*) Péter stwierdza, że prawo zamiany potwierdza się tylko częściowo.

Melodia zdań pytajnych opisana została przez Pétera prawidłowo, co potwierdziły późniejsze badania Bryzgunowej¹¹. W pracy autora brak

⁴ Tamże, s. 210 i 220.

⁵ Tamże, s. 220—221.

⁶ W. A. Bogorodickij: *Oczerki po jazykowiedieniju i russkomu jazyku*, wyd. III, Kazań 1910, s. 202 i n.

⁷ A. M. Pieszkowski: *Intonacyja i grammatika* [w:] *Izbrannyye trudy*, Moskwa 1959, s. 181 i n.

⁸ M. Romportl: op. cit., s. 215—217.

⁹ M. Péter: *Mielodika woprositel'nogo priedložienija w russkom jazykie. Na osnovie eksperimientalnych dannyh*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae”, 1955, t. I, fasc. 1—3.

¹⁰ Prawo zamiany Pieszkowskiego (op. cit., s. 181) głosi: „Чем яснее выражено какое-либо синтаксическое значение чисто грамматическими средствами, тем слабее может быть его интонационное выражение (вплоть до полного исчезновения), и наоборот, чем сильнее интонационное выражение, тем слабее может быть грамматическое (тоже вплоть до полного исчезновения)”.

¹¹ Por. J. A. Bryzgunowa: *Praktičeskaja fonielika i intonacyja russkogo jazyka. Posobie dla priedawatielej, zanimajuszczichsia s inostrancami*, Moskwa 1963, s. 236—281.

jednak dokładnej analizy przebiegu tonu podstawowego w granicach sylaby akcentowanej (centrum intonacyjnego). Jest to bardzo istotne uchybienie w metodologii badań.

Ciekawe spostrzeżenia dotyczące intonacji zdaniowej języka rosyjskiego zawarł Péter w artykule zatytułowanym *О некоторых вопросах интонации* (1961). Na intonację — zdaniem autora — składają się następujące komponenty: wysokość i siła tonu, barwa głosu, tempo mowy, tessitura i pauzy¹². Opierając się na wynikach swych badań, Péter — prawie jednocześnie z Zinderem¹³ — dochodzi do konkluzji, że:

В речи каждого человека наблюдаются индивидуальные особенности интонации, которые, однако, как правило, не имеют большего значения, чем индивидуальные оттенки фонем¹⁴.

Autor jest przekonany o istnieniu w języku określonego systemu intonacyjnego.

Zdaniem Pétera, jedna z najważniejszych funkcji pełnionych przez intonację w języku rosyjskim polega na różnicowaniu treści wypowiedzi. W innych językach, np. w języku francuskim, podobną funkcję spełnia szyk wyrazów. Oto przykłady, które Péter przytacza za S. Karcewskim¹⁵:

ТЫ БЫЛ ВЧЕРА В ТЕАТРЕ? — C'est toi qui as été hier au théâtre?

ТЫ БЫЛ ВЧЕРА В ТЕАТРЕ? — Tu as bien été hier au théâtre?

ТЫ БЫЛ ВЧЕРА В ТЕАТРЕ? — C'est hier que tu as été au théâtre?

ТЫ БЫЛ ВЧЕРА В ТЕАТРЕ? — C'est au théâtre que tu as été hier?¹⁶

Intonacja w języku rosyjskim pełni ponadto funkcję syntagmatyczną, stylistyczną oraz różne funkcje gramatyczno-semantyczne¹⁷.

Bardzo ciekawe i odbiegające od innych badania nad rosyjską intonacją zdaniową przeprowadzili J. E. Jurgens Buning i C. H. van Schooneveld¹⁸. W samym opisie lingwistycznym autorzy (muzykolog i językoznawca) korzystali z metod analizy muzycznej. Ogłoszona drukiem w 1961 roku monografia zasługuje na pełniejsze omówienie.

Jurgens Buning i van Schooneveld wychodzą z założenia, że problem intonacji zdaniowej można ograniczyć do zagadnienia melodii mowy, czyli zmian wysokości tonu podstawowego. Każdy ton zawiera pewną część informacji językowej i spełnia określoną funkcję semantyczną. W związku z tym strukturę intonacji zdaniowej opisują autorzy przez

¹² M. Péter: *O niekotorých woprosach intonacyi. (Na materiale russkogo jazyka)*, „Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae“, 1961, Sectio philologica, t. III, s. 131.

¹³ Por. L. R. Zinder: *Obszczaja fonetika*, Leningrad 1960, s. 273—274.

¹⁴ M. Péter: *O niekotorých woprosach intonacyi...*, s. 132 (podkr. moje — E. S.).

¹⁵ S. Karcewskij: *Sur la phonologie de la phrase* [w:] *Travaux du Cercle Linguistique de la phrase*, IV, Prague 1931, s. 202.

¹⁶ M. Péter: *O niekotorých woprosach intonacyi...*, s. 136.

¹⁷ Tamże, s. 135—138.

¹⁸ J. E. Jurgens Buning and C. H. van Schooneveld: *The Sentence Intonation of Contemporary Standard Russian as a Linguistic Structure*, 's-Gravenhage 1961.

pryzmat stworzonej przez siebie hierarchii inwariantów tonicznych, istotnych z punktu widzenia komunikacji językowej¹⁹.

Intonację zdania — twierdzą badacze — tworzą mniejsze jednostki. „Sentence intonation [...] must be an articulated structure”²⁰. Dłuższe zdanie jest więc niczym innym, jak tylko rozwiniętą postacią zdania krótkiego²¹. Inwariantną jednostką intonacji jest melodia końca zdania:

It is at the end that we find the minimum sign which invariably is present in a sentence: the quintal fall in the declarative, and the tertial rise in the interrogative sentence²².

W swej analizie autorzy konsekwentnie próbują doszukać się związku między melodią mowy a tonem muzycznym. Zewnętrznie uwidacznia się to w sposobie graficznego przedstawienia melodii wypowiedzeń: badacze posłużyli się zapisem nutowym w kluczu basowym. Analizując zmiany melodyczne opisują oni występujące w poszczególnych zdaniach modulacje, czyli przejścia z jednej tonacji do innej. Modulacja, jak twierdzą, służy do rozczłonowania zdania na mniejsze jednostki, zaś tonacja — przeciwnie — do połączenia fragmentów zdania lub zdań w jedną całość²³.

W mówionym języku rosyjskim Jurgens Buning i van Schooneveld doszukali się trzech typów diatonicznej modulacji. Oto one:

a) Modulacja kwinty (quintal modulation): odległość pięciu tonów między dwiema tonacjami, np. D—A. Jest to — zdaniem badaczy — najbardziej rozpowszechniony w języku rosyjskim typ modulacji. Zaobserwowany został przede wszystkim na styku zdań głównych i pobocznych.

b) Przejście z jednej tonacji do drugiej, niewiele wyższej lub niższej od poprzedniej (o jeden ton lub nawet o pół tonu), np. C—D.

c) Przejście z tonacji durowej do mollowej lub vice versa (interchange of mode), np. G-g. Modulacja ta służy do uwypuklenia tzw. „orzeczenia psychologicznego” (psychological predicate).

Dwa pierwsze typy modulacji (a, b) — dodają autorzy — są bardzo rozpowszechnione w starych ludowych pieśniach rosyjskich²⁴.

Analizując zarejestrowany materiał Jurgens Buning i van Schooneveld oznaczają każdorazowo wielkość interwałów na granicy między syntagmami. Tak na przykład na styku zdania głównego i pobocznego notują wzniesienie tonu o oktawę²⁵. Utrzymują przy tym niesłusznie, iż we

¹⁹ Tamże, s. 9.

²⁰ Tamże, s. 10—11.

²¹ Ten słuszny pogląd potwierdziły najnowsze badania. Tak na przykład T. M. Nikolajewa (*Intonacja złożonego przedłożenia w sławiańskich językach. Opyt eksperymentalnego issledowanija*, Moskwa 1969, s. 5) pisze: „Автор не только не убежден в существовании специфичной интонации сложного предложения, но твердо верит в обратное — в интонационной сфере есть свои типы и формы отношений между элементами речи, и они не соотносятся, во всяком случае единообразно, с традиционными единицами синтаксиса”.

²² J. E. Jurgens Buning and C. H. van Schooneveld: op. cit., s. 91.

²³ Tamże, s. 34.

²⁴ Tamże, s. 26 i n.

²⁵ Tamże, s. 18—19. Interwał dochodzący do oktawy — wydawałoby się, zbyt duży — notował już wcześniej w języku rosyjskim Bogorodicki (por. op. cit.).

wzmiankowanej pozycji ma miejsce zawsze wzniesienie tonu²⁶. Tymczasem z najnowszych badań radzieckich lingwistów wynika, że melodia mowy na granicy zdania głównego i pobocznego (jak również w ogóle na styku syntagm nie kończących wypowiedzenia) może mieć charakter opadający²⁷. Okazuje się również, że szczegółowo analizowana przez autorów monografii wielkość interwałów na granicy między syntagmami jest (przynajmniej w odniesieniu do języka rosyjskiego) czynnikiem nie-relevantnym²⁸.

Z drugiej zaś strony w omawianej pracy brak analizy istotnego w intonacji rosyjskiej przebiegu tonu podstawowego w części poakcentowej syntagmy nie kończącej zdania oznajmującego (w wypadku, gdy wygłoszonej syntagmy nie jest sylaba akcentowana). Tym samym, notując wzniesienie tonu na styku dwóch syntagm, lecz nie określając charakteru owego wzniesienia, badacze nie rozróżniają dwóch różnych typów melodii rosyjskiej: (1) wzniesienie tonu występuje zarówno w sylabie akcentowanej syntagmy nie kończącej zdania oznajmującego, jak i w jej części poakcentowej, (2) w części akcentowanej ma miejsce wzniesienie tonu, podczas gdy część poakcentowa wymawiana jest tonem znacznie niższym²⁹.

O tym, jak wielkie znaczenie przywiązują autorzy monografii do typów połączeń występujących między syntagmami — w czym istotną rolę spełnia właśnie intonacja — świadczy fakt, iż uważają oni za celowe wprowadzić rozróżnienie między syntactic clauses a tzw. intonation clauses³⁰. Te ostatnie są strukturami sekundarnymi w stosunku do zdań w pojęciu składniowym.

Praca, o której mowa, zawiera stosunkowo dokładną analizę melodii rosyjskich zdań oznajmujących. Nie można tego, niestety, powiedzieć o melodii zdań pytajnych. Autorzy przedstawili jedynie rezultaty badań nad melodią zdań pytajnych bez słów pytajnych, motywując swą decyzję następująco:

[...] interrogative sentences containing an interrogative pronoun, adverb or particle have the declarative intonation³¹.

Powyższe stwierdzenie należy przyjąć z dość istotnym zastrzeżeniem. Gdyby założyć, iż intonację zdaniową tworzy jedynie melodia mowy (punkt widzenia autorów monografii), wtedy, istotnie, przytoczony sąd

²⁶ Tamże, s. 10.

²⁷ Por. np. T. M. Nikołajewa: op. cit., s. 77 i n.

²⁸ Nikołajewa (op. cit., s. 81) pisze: „Нерелевантным оказался критерий величины интервала на стыке между синтагмами. (...) Существенным и достаточным для различений типа высказывания является в русском языке тип движения мелодики в ударном гласном последней синтагмы — носителе синтагматического ударения”.

²⁹ Owe typy melodii zostały po raz pierwszy szczegółowo opisane w pracy: G. M. Kuzniecowa: *Mielodika prostogo powiestwoowatielnogo priedłożenija w sowriemiennom russkom jazykie*, „Uczonyje zapiski LGU”, 1960, nr 237, Woprosy fonietiki, z. 40.

³⁰ J. E. Jurgens Buning and C. H. van Schooneveld: op. cit., s. 59.

³¹ Tamże, s. 67.

byłby prawdziwy. Ponieważ jednak reprezentujemy pogląd, że składowymi intonacji zdaniowej są — poza melodią — jeszcze inne czynniki, twierdzenie, jakoby zdania pytajne ze słowami pytajnymi wypowiedziane były z intonacją twierdzącą, pozbawione jest podstaw. Wystarczy nadmienić chociażby o istotnej w tym przypadku zwiększonej sile artykulacyjnej sylaby akcentowanej w przeciwieństwie do intonacji zdań twierdzących, gdzie taki przyeisk nie jest konieczny.

Zawarte w pracy nieliczne przykłady melodii zdań pytajnych bez słów pytajnych nie są typowymi dla intonacji języka rosyjskiego. Z badań autorów wynika bowiem, iż takie zdania charakteryzuje zawsze wzniesienie tonu w części poakcentowej syntagmy³². Można przypuszczać, że zanotowana przez badaczy melodia zdań pytajnych bez słów pytajnych charakteryzuje mowę emigrantów rosyjskich zamieszkujących dość długo w krajach zachodnioeuropejskich.

Monografia Jurgensa Buninga i van Schoonevelda, mimo pewnych spornych kwestii i niepełnego syntaktycznego materiału badań, stanowi jednak niemałe osiągnięcie w trudnych próbach opisu rosyjskiej intonacji zdaniowej. Dodajmy, że zawiera także wiele ciekawych porównań zmian melodycznych w mowie neutralnej i w mowie zabarwionej emocjonalnie.

Polscy językoznawcy nie zajmowali się badaniami nad intonacją języka rosyjskiego³³. W literaturze przedmiotu znajdujemy natomiast kilka artykułów na temat intonacji rosyjskiej, napisanych przez metodyków. Stanowią one pionierskie próby kontrastywnego ujęcia interesującego nas zjawiska i dlatego warto najciekawszym z nich poświęcić w niniejszym przeglądzie kilka słów.

W artykule *Intonacja w języku rosyjskim w porównaniu z językiem polskim* (1964) A. Stajkowski podejmuje próbę określenia istoty i funkcji intonacji zdaniowej w obu językach. Zjawisko intonacji definiuje następująco:

Intonacja — to szereg wahań głosowych polegających na zmianie wysokości tonu, siły i szybkości wypowiedzi (z uwzględnieniem pauz), a także barwy tonu; to rytmiczno-melodyczny rysunek mowy³⁴.

Tak szerokie pojęcie intonacji nie uchroniło jednak autora od pewnych uproszczeń. Stajkowski sądzi, że „intonacja zdaniowa w obu językach jest zasadniczo taka sama”³⁵, ponieważ akcent logiczny zarówno w języku rosyjskim, jak i w polskim pada na najistotniejszy wyraz zdania.

Różne funkcje intonacji zdaniowej (emocjonalno-ekspresywna, gramatyczna i składniowa) realizowane są — czytamy dalej — za pomocą figur intonacyjnych. Autor ogranicza się do wyliczenia owych figur:

³² Tamże.

³³ Por. W. Witkowski: *Bibliografia powojennych prac z zakresu języka rosyjskiego do roku 1970 włącznie*. „Slavia Orientalis” 1972, nr 2.

³⁴ A. Stajkowski: *Intonacja w języku rosyjskim w porównaniu z językiem polskim (na materiale leksykalnym kl. X i XI)*, „Język Rosyjski” 1964, nr 5, s. 15.

³⁵ Tamże, s. 16.

intonacja pełna (wzniesienie, kulminacja, obniżenie tonu), intonacja opadająca, wznosząca się, monotonna i mieszana³⁶. W rosyjskich zdaniach pytajnych — twierdzi Stajkowski — rola intonacji jest tym mniejsza, im większe znaczenie mają partykuły lub zaimki pytajne. W tym wypadku autor daje się więc poznać jako zwolennik prawa zamiany Pieszkowskiego.

Trafniejsze sądy o pewnych typach intonacji rosyjskiej zawiera artykuł J. Henzla, traktujący o nauczaniu poprawnej wymowy i intonacji rosyjskiej³⁷. W przeciwieństwie do Stajkowskiego, głoszącego tezę o dużym podobieństwie intonacji zdaniowej w języku rosyjskim i polskim, Henzel przeświadczony jest o zasadniczej odmienności systemów intonacyjnych obu języków.

I tak na przykład zaznaczając, iż intonacja rosyjskich zdań pytajnych bez słów pytajnych jest zupełnie inna niż w języku polskim, autor artykułu określa ją jako wznosząco-opadającą z „przesileniem” na słowie, o które pytamy. Z przykładów wynika, że owo „przesilenie”, będące najistotniejszym członem przebiegu melodycznego, może zmieniać swoje położenie w granicach tego samego wypowiedzenia:

Это вы мне звонили?
Это вы мне звонили?

Interesująca jest również wzmianka o tzw. intonacji emfaticznej zdania twierdzącego. Tym samym — jak słusznie zauważa Henzel — rosyjska intonacja zdaniowa wykorzystywana bywa także w celu emocjonalnego zabarwienia wypowiedzi³⁸. Nie trzeba dodawać, że i w tym wypadku autor dostrzeże różnice między systemami intonacyjnymi obu języków.

Najpełniejszy kontrastywny opis intonacji zdaniowej w języku rosyjskim i polskim przedstawił J. Skorek. W swym artykule zatytułowanym *Z problematyki intonacji języka rosyjskiego i polskiego* (1970) autor rozpatruje wyłącznie znaczeniową stronę intonacji zdaniowej, zastrzegając się, iż „czysto akustyczne, nie związane ze znaczeniem zmiany intonacyjne, jak również te, które wynikają z indywidualnego stylu mówiącego, mogą być pominięte”³⁹. Rezultaty analizy zilustrował Skorek za pomocą celowo uproszczonych schematów melodycznych poszczególnych typów konstrukcji intonacyjnych w obu językach. Opis intonacji zdaniowej języka rosyjskiego oparł autor na wynikach badań J. A. Bryzgunowej.

³⁶ Tamże, s. 17.

³⁷ J. Henzel: *Propozycje melodyczne w zakresie prowadzenia ćwiczeń praktycznych z języka rosyjskiego dla studentów filologii rosyjskiej WSP*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, Kraków 1967, z. 27, *Prace rusycystyczne II*.

³⁸ Tamże, s. 62.

³⁹ J. Skorek: *Z problematyki intonacji języka rosyjskiego i polskiego*, „Język Rosyjski” 1970, nr 2, s. 92.

Niniejszy skrótowy przegląd badań nad rosyjską intonacją zdaniową nasuwa kilka wniosków. Przede wszystkim stwierdzić należy, że poza granicami Związku Radzieckiego do roku 1970 włącznie nie przeprowadzono badań kompleksowych, w wyniku których uzyskano by całościowy opis rosyjskiego systemu intonacyjnego. Pod tym względem za najpełniejsze uznać trzeba badania Jurgensa Buninga i van Schoonevelda.

Podobnie jak we współczesnym językoznawstwie radzieckim, bardzo różnorodne są zapatrywania badaczy na istotę rosyjskiej intonacji zdaniowej, jej znaczenie i rolę pełnioną w procesie komunikacji językowej. Dla oznaczenia tych samych lub podobnych zjawisk stosowana jest niejednolita terminologia.

Ów niezadowolający stan badań tłumaczy w pewnej mierze fakt, iż intonacja zdaniowa jest zjawiskiem bardzo skomplikowanym i najtrudniejszym do zbadania spośród wszystkich suprasegmentalnych elementów systemu fonologicznego. Sądzić należy, że badania nad rosyjskim systemem intonacyjnym kontynuowane będą coraz pomyślniej zarówno w Związku Radzieckim, jak i poza jego granicami. Ich wyniki mieć będą istotne znaczenie dla praktycznego nauczania języka rosyjskiego jako obcego.

Эдвард Шендзелёж

ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ ПО ИНТОНАЦИИ РУССКОГО ЯЗЫКА, ПРОВОДИВШИХСЯ ЗА ПРЕДЕЛАМИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

В статье обсуждаются попытки описать интонацию русского языка и раскрыть ее сущность. Принимаются во внимание интереснейшие труды как лингвистов, так и методистов, опубликованные за пределами Советского Союза до 1970 г. включительно. Автор статьи приходит к выводу, что исследования эти касаются, в основном, отдельных вопросов интонации и не представляют собой полного описания всей интонационной системы русского языка. В связи с этим особого внимания заслуживают результаты исследований Бунинга и Схонефельда, основанных на слуховом (музыкальном) анализе.